

Yalan Üzerine

Berna Uslu KAYA

Tahsin Yücel'in *Yalan* adlı romanı, ilk planda sıra dışı kurgusuyla dikkati çeker: Yusuf Aksu, Yunus Aksu olarak kendini kurmakta ve dönüştürmektedir. Fakat Yusuf'u Yunus olmaya sürükleyen nedenler "yalan" gerçeğine takılır. İnsan olarak özdeşliğin, kimlik olarak dönüşebilirliğin, dilsel bir kuram içinde yol alması da oldukça ilginçtir.

İnsanoğlunun dili, tabiatı taklit ederek ortaya çıkmıştır, evrendeki tüm etkileşimlerin özünde benzerlik-taklit ilişkisi vardır. Yazar, Yusuf'un Yunus'u taklit eden hayatından hareketle, dil çevresinde kuramsal değerlendirmelere ulaşır. Yusuf, Yunus'u taklit ederek ona benzeyen oluyorsa, insan da tabiatı taklit ederek doğayla benzeşendir. İşaretlere eğilirsek Yusuf'un insanı, Yunus'un doğayı simgelediğini düşünebiliriz. Romanın sonuna kadar bu etkileşim sürer; zira romanın sonunda Bayram Beyaz'ın karşısına çıkan Bayram Sarı, bu benzerlik ilgisinin sürekliliğini vurgular niteliktedir. Tahsin Yücel, bu dönüşümü romanında yasalaştırır ya da esasen yasanın kendisi olan dönüşümü romanlaştırır. Fakat bu okumanın ilk yüzüdür. İkinci yüzde Yunus'un dil teorisi, Yusuf'un bedeninde anlamlandıkça, Yusuf'un hayatı "yalan" a dönüşür. Bu noktada özde "yalan" gibi görünen her şey Yusuf'u kendi "gerçeğine" götürür.

Romandaki özgün dil kuramının sahibi Yunus Aksu'dur. Kuramın temel hareket noktası ise romanda şöyle izah edilir: *"Birden dilin ve yazının kökenleri konusuna gelip de insanların çağımızdan en az yüz bin yıl önce konuşmaya başladıklarını, çağımızdan elli bin yıl önce, yani konuşmaya başlamalarından elli bin yıl sonra da yazıyı bulduklarını söyledikten sonra, insanlığın dilsizlikten dile, yazısızlıktan yazıya geçmeleri kendi kişisel başarısı ya da üç kitada at oynatmış atalarımızın sayısız utkularından biriymiş gibi ballandıra ballandıra anlatmaya, yazının resim kökenli olduğunu kanıtlamaya yönelen örnekler sıralamaya girişince, Yunus'un tüm bedeninde tuhaf bir titremedir başladı"* (Yücel, 2002:39).

Yunus Aksu'nun bu düşüncesi, geleneksel dil kuramından oldukça farklıdır. Dilin ortaya çıkışı hakkında kabul edilen genel görüşe göre önce *piktogramlar* çıkmış; sonra onlardan *ideogram*'lar doğmuş; sonra da *fonogram*'lar oluşmuş

ve böylece yazılar doğmuştur. Yunus'a göre ise yazı, dilden önce vardır. Oysa dilin doğuşunu yazının bulunuşundan elli bin yıl önce olarak açıklayan görüşün bazı kanıtları da vardır. Örneğin mağaralardaki resimlerin varlığı. Fakat Yunus'un dil kuramı, bu kanıtı da yetersiz bulur. Buna göre, mağaradaki yazılar bir kanıt değildir, zira ilkel toplumlar hep ilkel olarak kalmamışlardır. Dil yazıdan çıkmıştır; birinin doğduğunu, öbürünün bulunduğunu söylememiz de bu düşüncenin göstergesidir. Zaten Yunus'a göre tüm bozulmaların da temel nedeni tam da bu noktada gerçekleşmiştir.

Romanda, yazının dilden önce bulunduğunu söyleyenler hakkında da bilgi verilmiştir: “Fransa’da, daha on yedinci yüzyıl başlarında, Vigenere ile Duret coşkuyla savunmuştu bu kuramı, örneğin yirminci yüzyılda Jacques van

Ginneken’in aynı kuramı aynı coşkuyla, hem de daha güçlü kanıtlarla savunduğu görülmüştü. Ona göre, ilk piktogram’lar elin devinimlerini yansıtmaktaydı, yazı da, çok daha sonra eklemeli diller de bu devinimlerden kaynaklanmıştı. Kanıtı da eski Çin harflerinin büyük bölümünün bu devinimleri göstermesiydi. Leibniz’in, bilerek ya da bilmeden, Çin yazısını uluslar arası dil olarak önermesinin nedeni de bu olmalıydı: Çin yazısı ilk ve doğal yazıydı. Savın yanlışlığını kanıtlamaya kalkanlarda vardı kuşkusuz, ama onlar umursamıyordu” (Yücel, 2002:41-42). İnsanların yazıya geçmeden evvel, evrensel bir dilin olduğu temeline dayanan, evrensel dil kuramı, müziği insanların en soylu yaratımı olarak nitelendirir, zira burada insanlar yitik dillerini ararlar.

Yunus'a göre söz başlangıçta yalnız insan için değil, tüm varlıklar için vardır ancak başlangıçta, hayvanlar için olduğu gibi insanlar içinde “eklemeli” biz söz, yani kuş ötüşü söz konusudur. Bazı insanlar dilin yetersiz kaldığı kimi durumlarda, bazı hayvanların da yaptığı gibi, el ve yüz devinimlerini kullanmaya başlamış; devinimlerin yaygınlaşıp ortak özellikler kazanması üzerine, işin içine somut nesnelere de katarak “piktogram” denilen yazıya geçmiş; yazıdan da zamanla “eklemeli” dili çıkarmışlardır. İnsanlar karşı karşıya iken, yazmaya ihtiyaç duymamışlar; uzak kaldıkları kimi durumlarda, anlamlı devinimleri

TAHSİN YÜCEL

YALAN

❤
CAN

taşa, toprağa çizmişlerdir. Buna göre, daha konuşma evresine geçmemiş insanlar, bildirişim için çizdikleri resimlerle, belirli bir yalınlaşmanın ardından tek biçimciliğe yaklaşmışlar ve bunun sonucu olarak da, tarih öncesinde benzerleri çok bulunan bir öykünmeyle, artık gösterdiklerine hiç benzemeyen resim birimlerden söz birimlerine, buradan da yazının gittikçe daralmış kalıplarından dil kalıplarına geçmişlerdir.

Yunus Aksu'ya göre, yeryüzünde en gelişmiş dil kuşların dilidir. İnsanların konuştukları dile gerçek bir dil bile denilemez, çünkü insanlar dillerini çoktan yitirmiştir; bu durumda da hayvanlar arasında en geri tür sayılırlar. Onun bu fikirlerinin temelinde ise kekeme oluşunun tesirleri vardır. Yunus, kekemeliğine dilsel bir anlam yükler. Bu anlama göre, kekeme kesik kesik konuşur; sözcükleri parçalar ama konuşmasında insanların ilk dilinden, tıpkı kuşların dili gibi kesintisiz dilinden bir şeyler saklar, en azından bunun özlemini taşır. Ona göre, hecelerin ve sözcüklerin arasındaki sessizlikler boş değildir. Bu sessizlik sözcüklerin söylediğinden fazlasını söylemektedir. Bu noktada da kekemelik, dinlemesini bilen için çok seslilik ve çok boyutluluk, kısaca dilin yoksulluğunu aşma çabasıdır.

Yunus, her hayvanın, her böceğin kendine has bir dili olduğunu ifade eder. Tüm hayvanlar birbirlerini ve türdeşlerinin dilini anlarlar. Oysa insanlar için durum farklıdır. Bugün bir kişi bulunduğu yerden başka bir coğrafyaya gitse, orada konuşulan dilden bir şey anlamaz ve konuşamaz. Bu da onu gittiği yerde dilsiz yapar. Buna göre de, insanın dili evrensel değildir, yapaydır. Hayvanların her türünün kendine has bir dili vardır, her yerde birbirleri ile anlaşılır, bu da onların dilinin doğal olduğu anlamına gelir.

Yunus'a göre; insanların ayrı ayrı dilinin olması, toplumları düzelmez bir biçimde böler. Şimdi de, her biri kendi içinde bireyleri bölmektedir. Bunun nedeni ise doğal bir bağla bağlanamayan seslerin, yalanı olanaklı kılıp, gerçek bildirişimi önlemesidir. Yunus, buradan hareketle de, tüm bu yapay dillerin, gerçek bildirişimi önlemeye yönelik birer tuzak olduklarının altını çizer. Yunus'un, dilcilere muhalif olması bununla sınırlı değildir; ona göre dilciler dilin açmazlarını bize göstermemekte; yalansız bildirişime ulaşmanın yollarını bize anlatmamaktadırlar. Dilcilere göre, dil bir dizgedir; örneğin adlar, adılların değil, adılların yerini tutmaktadır. Yunus'a göre ise, adlar, adılların yerini tutmaktadır. Bunu şöyle izah eder: "*Adlar adılların yerini tutuyor, yani geçici olarak onların yerine kullanılıyor. O dedik mi sizden benden başka herkes girer işin içine, ama Veli dedik mi bu Veli sayısız o'lardan yalnızca biridir, onun sayısız durumlarından biridir, yani onun yerini tutar.*" (Yücel, 2002: 50)

Yunus'un yazmayı planladığı *Evrensel Dilbilim* kitabının özü, yukarıda izah edilenlerden oluşmaktadır. Yunus'un ölümünden sonra, dil kuramı Yusuf tara-

findan devam ettirilir. Yusuf, roman boyunca, ölmüş olan arkadaşının hayatını yaşamakla kalmayacak, onun düşüncelerinin de savunucusu olacak, nihayet kendine ait olmayan hayatını bir “yalan”a dönüştürecektir.

Tahsin Yücel, Ferdinand de Saussure’ün *Genel Dilbilim Dersleri* adlı kitabını Yusuf ve Bayram Beyaz’ın ilişkileri içinde anlatır. *Genel Dilbilim Dersleri* kitabında geçen, dil yetisi olgularından dilin yerinin anlatıldığı bölüm, romanın özüne şöyle sinmiştir: Dil ve söz arasında bir karşıtlık vardır. Dilin yanında bir de sözden bahsetmemiz gerekmektedir. Gösterge, gösteren ve gösterilenin ortasındadır. Bunlar arasında nedensizlik ve nedenlilik ilintisi vardır. Sözcükler ile nesne arasında kavram ve işitme imgesi söz konusudur.

Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri* kitabında dildeki sözcüklerin işitme imgesi olduğunu şu sözlerle ifade eder: “Kendi dil yetimizi gözlemlediğimizde işitme imgelerimizin anlaksal özelliği iyi ortaya çıkar. Dudaklarımızı da, dilimizi de kıpırdatmadan kendi kendimize konuşabilir, bir şiiri içimizden okuyabiliriz.” (Saussure, 1998: 107) Saussure’ün dile ilişkin tanımlamaları, onun sunduğu düzene, oluşturduğu dizgeye yabancı olan, “dış dilbili” terimi ile izah eder. Buna göre dış dil bilimi, her şeyi dilin dışında bıraktığımız anlamı içerir ve buradan hareketle Saussure, “dilyetisi” ile ilgili incelemelere girişilirken özellikle bu sorunların düşünülmesi gerektiğini ifade eder.

Saussure, kavramla işitme imgesinin birleşmesine “gösterge” adını verir. Bu noktada bazı anlam karışıklıklarını önlemek için Saussure, şu önermeyi yapar; “Bütünü belirtmek için gösterge sözcüğü kullanılmalı, kavram yerine gösterilen ve işitme imgesi yerine de gösteren terimi benimsenmelidir” (Saussure, 1998: 109). Saussure’e göre, gösteren iki öğeden oluşur. Buna göre, bir gösteren, bir de gösterileni var. Örneğin kara sözcüğü bir gösterge, kara sesi onun göstereni, kara kavramında da gösterilen vardır. Tahsin Yücel bu noktada, Yusuf ve Bayram Beyaz’ı konuşturmaya devam eder ve göstergeyi şöyle yorumlar: Bayram Beyaz, “kara” sözcüğündeki karalığı, gösterenin nedensizliği olarak değerlendirir; buna göre, bizim kara dediğimize İngilizler *blac* demektedir, bu noktada ise dilsel gösterenin bir nedeni daha ortaya çıkar. Bu düşüncenin aynı zamanda Avrupalı ve Amerikalı dilciler tarafından da kabul edildiğini ifade eder. Yusuf Aksu ise bu durumu şöyle açıklar: “Adamlar dilsel gösterge nedensizdir diyorlar, üstelik gösterilen nesne değil de kavram oluyor. Örneğin, ben size bardağı elime alıp, “bu bir bardaktır” diyorum, onlar bardağı değil, kavramı gösterdiğimi söylüyorlar” (Yücel, 2002: 162). “Size şu masayı gösteriyorum ve masa diyorum, ama şu öteki masayı da gösteriyorum ve gene masa diyorum, üçüncü bir masa gösteriyorum ve ona da masa diyorum... evet masa ama ayrı ayrı masalar. Ayrıca hiçbir masayı göstermeden de masa diyebilirim” (Yücel, 2002: 163). Bu noktada, insanlar iletişim sürecinde nesnelere için aynı sözcükleri kullanmaktadır. Meyve dolu bir tabakta bulunan meyvelerin hepsi için “şu” diyebiliriz ama neyi gös-

terdiğimiz, hangi meyveyi işaret ettiğimiz belli değildir. Bizim “şu” dediğimize, karşımızdaki “bu mu?” demektir. “Bunu mu?” dediğimizde, karşımızdaki “hayır şu” demektir. Yani tabakta bulunan nesnelerin hepsinden “şu” diye söz edilmektedir. Birinin “bu” dediğine, diğeri “şu” ya da “o” demektir. Bu da dilin anlatımdaki yetersizliğini göstermektedir. Dilsel göstergenin nedensizliği konusunda Bayram Beyaz şu örneği verir; *“Yirmiye de, ikiyi de nedensiz sayıyorlar, ama yirmi ikinin nedenli olduğunu söylüyorlar. Her ikisi de rakam değil mi?”* (Yücel, 2002: 163). Dil bilimcilere göre buna, ikincil nedenlilik denilmektedir. Yirmi de, iki de nedensizdir, ama ikiyi yirmiye ekledin mi nedenli olmaktadır. Saussure göstergenin nedensizliği konusunu şöyle izah eder; *“Göstereni gösterilenle birleştiren bağ nedensizdir. Göstergeyi, bir gösterilenin bir gösterenle birleşmesinden doğan bütün olarak gördüğümüzden daha yalın olarak şöyle diyebiliriz: Dil göstergesi nedensizdir. Örneğin “kardeş” kavramının, kendisine gösterenlik yapan k-a-r-d-e-ş ses dizilişi ile hiçbir bağıntısı yoktur. Başka herhangi bir diziliş de onu aynı oranda gösterebilir.”* (Saussure, 1998: 110).

Tahsin Yücel’in romanında, Andre Martinet’in, *İşlevsel Genel Dilbilim* kitabındaki “çift eklemlilik” kuramı hakkında da bilgi verilir. Buna göre “birinci eklemlilik” anlam birimlerinden oluşmakta, “ikinci eklemlilik”, “ses” birimlerinden oluşmaktadır. Birinci eklemliliğe “yalın düzey”, ikinci eklemliliğe “karmaşık düzey” adı verilir. Bu konu bir örnekle şöyle izah edilir: Yabancı şarkıları severiz ama o dili bilmiyorsak yalnız ikinci düzeye kalırız. Andre Martinet, *İşlevsel Genel Dilbilim* adlı kitabında “çift eklemlilik” konusunu da şöyle izah eder: *“İnsan dilinin birinci eklemliliği, aktarılacak her deneyim olgusunun, başkalarına bildirilmek istenen her gereksinimin her biri sesli bir biçim ve bir anlamla yüklü bir birimler dizilişi olarak çözümlenmesini sağlayan eklemliliktir. Başın ağrısına bunu çığlıklarla anlatabilirim. Bu çığlıklar istenç dışı olabilir, bu durumda fizyolojinin alanına girerler. Şu ya da bu oranda istençli de olabilirler ve çevremdekilere acımı bildirme amacını güdebilirler. Ama çığlığın dilsel bildirişim niteliği kazanması için yeterli değildir bu. Çığlık çözümlenemez; her çığlık acı duyusundan kaynaklanan çözümlenmemiş bütünü karşılığıdır.”* (Martinet, 1995: 7). Martinet’e göre, baş ağrısını söylemek, acının özgül tanığı sayılmamaktadır. Bu noktada birinci eklemlilik, belli bir dilsel topluluğun tüm üyelerince paylaşılan ortak deneyimlerdir. Birinci eklemlilik anlamı olan küçük ardışık birimlere bölünemez. Martinet, birinci eklemlilik ve ikinci eklemliliği birbirinden ayırır ve bu noktada şu örneği verir: “Tete”nin bütünü ‘baş’ demektir; “te” ve “te”ye, toplamı baş anlamına eş değer olabilecek ayrı anlamlar verilemez. Ama sesli biçime gelince iş değişir (Martinet, 1995: 7).

Sonuç olarak Yunus'un "Evrensel Dilbilim Kuramı"nı şöyle özetlenebilir: İnsanların başlangıçta konuştuğu evrensel bir dil vardır. Bu dil, insanlığın yitik dilidir. İnsanlar müziklerinde, ezgilerinde hep bu dili aramaktadır. Dilin doğuşu yazıdan sonra olmuştur, yani yazı dilden evvel vardır. Bu kurama göre, insanoğlu dili bozmuştur. Romanda geçen, "kartonun üstüne yapılan resim nasıl kartonu salt karton olmaktan çıkarırsa, dil de ya dokunduğu şeyi bozar, ya da hiçbir şeye dokunmaz" cümlesi, romanın tüm satırlarında, Tahsin Yücel tarafından vurgulanan dile dair düşüncelerin neticesidir. Atıflar:

Yücel, Tahsin (2002), *Yalan*, İstanbul.

Saussure, Ferdinand De (1998), *Genel Dilbilim Dersleri*, İstanbul.

Martinet, Andre (1985), *İşlevsel Genel Dilbilim*, İstanbul.